

Разовій спеціалізованій вченій раді
ДФ 26.055.069
Державного торговельно-
економічного університету
02156, м. Київ, вул. Кіото, 19

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, старшого дослідника

Черненко Олени Анатоліївни, на дисертаційну роботу

Бабаджян Гаяне Бабаджанівни

на тему «Правове забезпечення саморегулювання господарсько-
торговельної діяльності», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи.

Саморегулювання господарської діяльності є ефективною формою соціального регулювання економічних відносин. Нині в Україні відбувається становлення інституту саморегулювання господарської діяльності. Одним із пріоритетів в сфері розвитку підприємництва в Україні є створення правового підґрунтя для ефективного функціонування саморегулювних організацій.

Окремі питання проблематики саморегулювання господарської діяльності досліджували О. Беяневич, О. Вінник, О. Гончаренко, І. Кравець, Н. Мазаракі, В. Мілаш, В. Резнікова, К. Хрімлі та інші вчені, але й досі у вітчизняній правовій науці відсутнє комплексне дослідження правового забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності, що й обумовлює актуальність дисертаційного дослідження Бабаджян Г.Б.

Оцінюючи актуальність дослідження Бабаджанян Г.Б., необхідно також відзначити, що дисертаційна робота виконана в межах теми науково-дослідних робіт кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету «Правове регулювання цифрової економіки» (державний реєстраційний номер: 0121U110717).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дисертаційної роботи Бабаджанян Г.Б. є логічно обґрунтованою, послідовною і відповідає поставленій меті дослідження.

У дисертації чітко виділені об'єкт і предмет дослідження. Методологічною базою стали філософські, загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. Зокрема, використано такі методи: діалектичний, аналізу та синтезу, структурно-функціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий, правових аналогій, юридичної логіки, системний підхід, тлумачення норм, юридико-догматичний, соціологічного опитування.

Варто звернути увагу на те, що всі основні завдання дисертаційного дослідження знайшли розв'язання на належному науковому рівні. Наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан проблематики правового забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності.

Авторкою проаналізовано значний обсяг здобутків українських та іноземних науковців, які досліджували проблематику саморегулювання господарсько-торговельної діяльності, розглянуто дискусійні у правовій літературі питання.

3. Наукова новизна одержаних результатів

полягає в тому, що дисертація є першим у науці господарського права дослідженням правового забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності, що дає цілісне уявлення про: поняття, ознаки та засоби саморегулювання господарсько-торговельної діяльності, його обмежень та взаємодії з державним регулюванням; саморегулювання електронної (цифрової)

торгівлі, спрямованим на вирішення важливих наукових і практичних проблем в умовах євроінтеграції.

У результаті проведеної роботи сформульовано низку нових наукових висновків і пропозицій, що мають той чи інший рівень наукової новизни.

Важливим для науки господарського права є формулювання поняття саморегулювання господарсько-торговельної діяльності як ефективного регулятора суспільних відносин, котрий дозволяє суб'єктам господарювання за допомогою власних розроблених, обов'язкових до дотримання правил самостійно упорядковувати, згаджувати, удосконалювати та організовувати власну господарсько-торговельну діяльність шляхом задіяння відповідних засобів, активної поведінки з урахуванням власних комерційних інтересів (с. 20 дис.).

Слід погодитись з дисертанткою у тому, що СРО у сфері господарсько-торговельної діяльності можуть безпосередньо провадити свою діяльність в різних організаційно-правових формах як то господарська асоціація, громадська організація або громадська спілка, які не мають визначеного статусу як СРО на рівні закону, однак володіють певними функціями як СРО. У господарсько-торговельній діяльності функціонують різноманітні СРО оптово-роздрібної торгівлі відносно продуктів харчування (риби, м'яса, сирів, кави або ж узагалі сукупності певних продуктів та інше), торгівлі сільськогосподарськими товарами, торгівля промисловими товарами тощо (с. 20 дис.).

Також схвального відгуку заслуговує те, що дисертанткою систематизовано засоби саморегулювання господарсько-торговельної діяльності, до яких віднесено: нормативні (господарський договір, типовий договір, меморандум, звичай ділового обороту (торгівлі), установчі документи підприємств, локальні акти СРО, етичні кодекси, кодекси практик, тощо); організаційні або інституційні (саморегулювні організації, громадські об'єднання, господарські об'єднання, біржі (товарні біржі), торгово-промислові палати); АМВР (медіацію, міжнародний комерційний арбітраж)

(с. 21-22 дис.; с.41-42 дис.).

Пізнавальною є класифікація авторкою обмежень саморегулювання господарсько-торговельної діяльності:

- обмеження саморегулювання залежно від виду. Можна виділити обмеження у добровільному, делегованому та змішаному саморегулюванні;

- обмеження саморегулювання залежно від форми здійснення господарсько-торговельної діяльності. Наприклад, обмеження саморегулювання у таких формах здійснення господарсько-торговельної діяльності як-от: матеріально-технічне постачання і збут; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля тощо;

- обмеження саморегулювання залежно від засобів саморегулювання господарсько-торговельної діяльності. Наприклад, обмеження саморегулювання присутнє в господарсько-торговельній діяльності, що опосередковується господарськими договорами купівлі-продажу, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, оренди, міни (бартеру), лізингу та іншими договорами;

- обмеження у діяльності СРО залежно від галузі господарсько-торговельної діяльності. Наприклад обмеження щодо функцій та повноважень, суб'єктного складу СРО, тощо (с. 59 дис.).

Слушною є пропозиція авторки щодо визначення етичного кодексу як саморегулювального засобу комунікації між представниками, учасниками ринку та органами державної влади, споживачами товарів та послуг. Цей засіб є документом, який встановлює основні принципи, стандарти та правила поведінки, які спрямовані на забезпечення високого рівня етичності та відповідальності серед працівників та усіх учасників організаційного середовища (с.23 дис.).

Цікавими і корисними для науки і практики вбачаються висновки щодо зіставлення державного регулювання, приватного регулювання та саморегулювання у електронній (цифровій торгівлі):

1. Державне регулювання формує загальні засади діяльності суб'єктів

господарювання та обмеження їх діяльності на цифрових платформах. Держава створює «правила гри» для користувачів платформ.

2. Приватне регулювання здійснюється на рівні самих цифрових платформ та є обов'язковою вимогою для користувачів (або третіх осіб). Приватне регулювання (додаткове) застосовується у випадку недостатнього державного регулювання.

3. Саморегулювання є частиною приватного регулювання, але не тотожне з ним. Приватне регулювання є більш широким поняттям, адже впливає на третіх осіб, а саморегулювання стосується лише тих осіб, які створюють певні «правила гри» для власного користування. Позитивне саморегулювання проявляється у договірних відносинах між покупцем і продавцем (с.151 дис.).

Слід позитивно оцінити твердження авторки про те, що арбітраж є інструментом саморегулювання, а його сутність полягає в потенційній і реальній можливості суб'єктів створювати власні правила поведінки і діяти без зовнішнього впливу у разі врегулювання спору. Саморегулювальними особливостями арбітражу може бути: власне вибір арбітражу як альтернативного методу вирішення спору, вибір арбітражної установи (постійнодіюча чи ad hoc), укладання арбітражної угоди, домовленість про місце арбітражу, мову, кількість арбітрів, можливість оскарження рішення тощо (с. 172 дис.).

Заслуговує на увагу підготовлене та проведене дисертанткою анкетування щодо етичних кодексів та їх застосування суб'єктами господарювання в оптовій та роздрібній торгівлі та щодо здійснення роздрібної торгівлі в мережі Інтернет, результати яких відображені в додатках до дисертаційного дослідження (с.206-218 дис.).

Дисертанткою сформовано низку висновків та пропозицій, які також характеризуються науковою новизною та можуть бути використані для подальших наукових досліджень.

4. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції становлять як науковий, так і практичний інтерес.

Результати, отримані у процесі здійснення дисертаційного дослідження, можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – при формуванні комплексного підходу у визначенні правових засад саморегулювання господарсько-торговельної діяльності та формування пропозицій до законодавства; правотворчій діяльності – як теоретико-методологічне підґрунтя для посилення ролі та розвитку саморегулювання суб'єктів господарювання, прийняття законодавчих та інших правових актів; правозастосуванні – при обґрунтуванні правових позицій в судових рішеннях, предметом спору в яких є відносини, що пов'язані із застосуванням законодавства у сфері правового забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності; освітньому процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників, програм, методичних розробок з навчальних дисциплін «Господарське право України», «Договірне право України», «Комерційне право України»; практичній діяльності СРО та органів державної влади – при визначенні завдань та функцій діяльності СРО та збалансування контрольних повноважень.

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Використані у роботі теоретичні позиції, висновки інших авторів містять відповідні посилання. Нові наукові результати дисертації отримані дисертанткою особисто. Основні положення та висновки дослідження опубліковані в 13 наукових працях, з них: 5 наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 1 наукова стаття – у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази Scopus; 7 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних

всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференцій.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Бабаджанян Г.Б. на тему «Правове забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок. Список використаних джерел складається із 219 найменувань і займає 21 сторінку, додатки містяться на 22 сторінках.

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням. Оформлення дисертації відповідає вимогам які встановлено національним законодавством. У дисертації Бабаджанян Г.Б. не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Позитивно в цілому оцінюючи зміст дисертації Бабаджанян Г.Б., варто звернути увагу на існуючі в дисертації дискусійні положення та такі, що потребують додаткового обґрунтування.

Дисертантка в роботі висвітлює проблему знаходження балансу між ринковим саморегулюванням та державним регулюванням. Авторка розглядає позиції науковців щодо співвідношення державного втручання та ринкового саморегулювання (с. 51 дис.). Проте в роботі не конкретизовано власне бачення дисертантки щодо меж втручання держави в ту чи іншу сферу діяльності.

У роботі дисертанткою акцентується увага на тому, що важливою складовою торговельно-економічної діяльності є етичність ведення бізнесу. Тому, доречним є розгляд застосування санкцій, які впливають із порушення етичних (моральних) засад ведення бізнесу, котрі можуть нанести шкоду суб'єкту господарювання та його діловий практиці. Етичні кодекси потрібні, адже мають безпосередній вплив на: забезпечення моральних стандартів поведінки для осіб; практикування добросовісної та добропорядної поведінки для всіх членів організації; визначення етично прийнятних і неприйнятних засад; створення стимулу для подальшого формування етичної поведінки; формування ділової репутації як головного показника конкурентоспроможності організації. У той же час авторка зазначає, що в Україні відсутня норма, що закріплює обов'язковість ведення та дотримання норм Етичних кодексів поведінки суб'єктів господарювання, що призводить до зловживань. Також відсутнє правове забезпечення питання накладення санкцій на суб'єктів господарювання за порушення умов цих кодексів (с.110 дис.). Тому вважаємо, що було б доречним, з урахуванням проведеного дисертанткою аналізу змісту Етичних кодексів суб'єктів господарювання різних країн світу, розглянути у роботі заходи, вжиття яких сприятиме дотриманню доброчесності та етичних норм в господарсько-торговельній діяльності в Україні.

Дискусійною є теза дисертантки про те, що вигіднішим та фінансово привабливим методом вирішення спору є медіація, котра може зменшити стрес та напругу при розгляді спорів в умовах правового режиму воєнного стану. Порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, перевагами медіації є: неpubлічність вирішення конфлікту між суб'єктами господарювання, унаслідок чого не погіршується ділова репутація сторін спору; швидкість вирішення господарських спорів, адже строки вирішення конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж в судовому порядку; економічність, оскільки вартість медіації значно нижча, ніж розміри судових витрат; спрямованість на пошук компромісного рішення, яке б задовольнило

інтереси кожної зі сторін тощо. Однією із найважливіших саморегульованих особливостей медіації є саме гнучкість процедури та прояв волі сторін. Самі сторони самостійно приймають рішення стосовно того, як та яким чином буде вирішено спір (с.161 дис.). Погоджуючись з наведеними авторкою перевагами медіації як такої, вважаємо, що необхідно зазначити й про недоліки медіації, серед яких: неостаточність угоди, укладеної в процесі медіації; відсутність можливості відшкодування витрат на проведення медіації, на відміну від судочинства; неможливість вжиття заходів забезпечення; проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності тощо. Отже, використання процедури медіації не гарантує успішного та швидкого вирішення спору.

Дисертанткою в роботі наведено низку переваг саморегулювання в господарсько-торговельній діяльності, проте не розглянуто недоліки такого саморегулювання, серед яких, наприклад, непідйомність фінансування внесків при вступі до СРО для низки малих підприємств.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

8. Загальний висновок. Дисертаційна робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що виконане на високому теоретичному рівні, усі висновки є достатньо аргументованими і обґрунтованими.

За своїм змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням дисертаційне дослідження Бабаджанян Гаяне Бабаджанівни на тему «Правове забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності» відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право» й вимогам до такого виду робіт, що встановлені законодавством України. Робота пройшла належну апробацію.

З огляду на зазначене, дисертація Бабаджанян Гаяне Бабаджанівни на тему «Правове забезпечення саморегулювання господарсько-торговельної діяльності», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії,

відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук,
старший дослідник,
завідувач кафедри правознавства
Приватного вищого навчального
закладу «Фінансово-правовий коледж»**

Олена ЧЕРНЕНКО

*Олена Черненко О. А. засвідчую
згодення з кадрових питань
М. Черненко Т. М.*